

Karlstads universitet
Institutionen för samhällsvetenskap
Religionsvetenskap

Rasbiologi

Ur perspektivet:

”Hur var Sverige inblandat?”
och
”Vad lär vi i skolan idag?”

Människan inför livsfrågorna 10 p.
Didaktisk inriktning

Handledare: Kjell Härenstam

Av Lena Avlskarl

RELÄA1
Termin 2
9 maj 2001

Innehållsförteckning.

	Sid.
1. Inledning med problemformulering.	1
2. Metodbeskrivning.	2
3. Framväxten av rasbiologin.	3
3,1. Herman Lundborg	4
3,2. Statens institut för rasbiologi	5
3,3. Rasbiologin ändrar ansikte	6
3,4. Steriliseringspolitiken	7
3,5. Den Svenska steriliseringslagen	8
3,6. Paret Myrdal	8
3,7. Hur tillämpades lagarna?	9
3,8. Vad hände under andra världskriget?	10
3,9. Rasbiologi efter kriget	11
3,10. Från 50 – talet och framåt	11
3,11. Steriliseringsutredningen	12
4. Egna tankar och funderingar	14
5. Läromedels analys	15
Nothänvisning	18
Källförteckning	19
Bilaga 1	20
Bilaga 2	23
Bilaga 3	27

1. Inledning med problemformulering.

När man som färdigutbildad lärare kommer att stå i klassrummet och undervisa i både historia och religion kommer vi med all säkerhet att stöta på avsnitt som handlar om rasproblem i många former. Ofta är det som tas upp, andra världskrigets fasor och det Tyska rastänkandet. Att använda ordet ras bär mig kraftigt emot, men arbetet skulle bli alldeles för svårförståligt om jag inte använder det.

Det som intresserar mig är att se om Tyskarna var de enda som bar skulden till vad som utspelade sig just under den här perioden. Som elev har man ju ett antal gånger stött på attityden ”usch, fy” om den behandling judarna fick under kriget. Kan vårt land svära sig fri från ansvar och vilken var Sveriges inblandning? Hur står det till med våra läroböcker som i dag används i gymnasieskolan? Vad säger de om just detta område? Det är mot detta jag har skapat ett problemområde för att kunna granska det på närmare håll. Till en början måste man fråga sig om det finns ett behov av kunskapstillväxt inom detta område? En annan fråga som är viktig att ställa är kommer någon att ha praktisk nytta av denna undersökning.

Jag anser att det är så, med bakgrund av att vi människor ofta vill ge andra än oss själva skulden när något går fel. Detta är ett område som har varit belagt med tabu under en längre tid. Och det är nu tid att se till hur det egentligen förelåg med dessa frågor. Det finns ett stort behov av kunskap inom problemområdet, för utan att ha den kunskapen är det lätt att betrakta oss själva som bättre än t.ex. ”Tyskarna”. Detta ger en felaktig bild och leder endast till att rastänkandet stärks. Här passar ett kinesiskt ordspråk väldigt bra:

-”Se till dig själv innan du dömer andra”

Det primära syftet med den här uppsatsen är att producera kunskap likväl som att erhålla kunskap. Med tanke på det stora mediala flödet ute i samhället, är de tider förbi när en lärares bok kunskaper var tillräckliga. Eleverna i dagens skola ifrågasätter gärna olika begrepp som de snappar upp ute i samhället. Detta gör att vi som lärare helst skall ligga steget före och om vi inte gör detta kan vår trovärdighet ifrågasättas. Därför är en del av det primära syftet med ett utvecklingsarbete vikten av att kunna bidra till en förändring. Med andra ord tiden är förbi när man kan tiga ihjäl fakta som en gång hände.

Lena Avlskarl

2. Metodbeskrivning.

Ett arbete av det här slaget ger många möjligheter att förkovra sig i den litteratur som finns. I andra fall där tiden är knapp känns det ofta som om man får kasta ihop något, utan att ha ett bra underlag att stå på, detta på grund av att tiden inte räcker till. Därför började jag detta arbetet med att läsa en bok som tar upp grundformen för rasismens människoförakt. Den är skriven av Sven Lindqvist och heter "Utrota varenda jävul". Här finns allt tänkbart som fördomar, rädsla och förakt mot allt som har att göra med främmande tänkande och folkslag. Vi följer med i en resa som vore fullkomligt absurd om vi inte viste att varenda ord och varenda mening är taget utifrån verkliga händelser. En mycket bra bok som lämnar efter sig mer frågor än svar.

Boken har dock fått en del kritik. Bland annat har hans ambitioner att försöka inordna nazismens judeutrotning under samma strategiska och ideologiska paraply som 1800-talets imperialistiska utbredningsstrategi, fått utstå stark kritik. En kritik som jag personligen håller med om och anser att det är en del av bokens svagheter. Resten av innehållet är dock så bra att man gärna överser med den svagheten. Främlingsfientligheten i svenska samhället, med inslag av rasistiska övergrepp, visar att Sven Lindqvists bok fortfarande är skrämmande aktuell. Den ger insikt och kunskap. Plötsligt börjar vi ana vidden och betydelsen av slutrepliken: "Det är inte kunskap vi saknar. Vad som fattas oss är modet att inse vad vi vet och dra slutsatserna".(1) De orden är just vad hela det här arbetet har gått ut på att försöka förstå och dra fram dessa väl bevarade hemligheterna ut i ljuset. Vi behöver kunskapen för att sedan använda vetenskapen till att förhindra alla former av rasism. Den här boken har jag mest använt som ett avstamp för att komma igång med arbetet.

Nästa bok är närbesläktad med den första, den är skriven av Bosse Lindqvist "Förädlade svenskar". Om den första behandlar Europas dåliga samvete så behandlar den här Sveriges dåliga samvete. Och den här har jag använt som grundstomme i mitt arbete. Själv tycker jag att boken är mycket viktig. Den är ett skakande dokument över det svenska folkhemmets moraliska förfall. Den visar på konsekvenserna av att människovärdet knyts till vissa villkor, till egenskaper och funktioner i stället för till blotta existensen. Människovärdets helgd måste återerövas. Så snart inte nästan upplevs som en människa av kött och blod, som en själv, då finns alltid grogrund för rasism och främlingsförakt.

En viktig punkt i detta arbete är att få historien rätt så man kan få en förklaring till många av strömningarna som finns i dag, var de kommer från. Därför ansåg jag det lika viktigt att se till hur man rent lagligen tog sig friheten att göra vad man gjorde. Detta betyder att jag har gått igenom riksdagens arkiv för att finna de motioner, interpellationer och debatter som berör ämnet. Där har jag valt ut de viktigaste och tagit med dem som bilaga. Ett stort antal tidskrifter ingår också i undersökningsmaterialet. Bildmaterialet är hämtat från Rasbiologiska institutets egna samlingar, ur det material som institutet anser som offentlig handling.

Lena Avlskarl

3. Framväxten av rasbiologin.

Bild 1

Ett friskare släkte är målet... Ur Mjölkpropagandan (1937).

Drömmen om att förädla människor är gammal. Den hänger intimt samman med de erfarenheter vi skaffat oss från djur- och växtförädling. Men det avgörande hindret har hela tiden varit synen på människan som en speciell skapelse, väsensskild från djuren. Efter hand som utvecklingsläran vann terräng kom dock gränsen mellan människa och djur och att suddas ut. Man började tala om "lägre" och "högre" människoraser. Precis som djuren kom människan att delas in i olika raser med speciella karaktärsdrag. Rastillhörighet blev i vida kretsar en helt utslagsgivande faktor.

När det gäller rasbiologin i alla dess former är det framförallt tre idéer som finns i bakgrunden:

- Olika människor har olika egenskaper.
- Vissa egenskaper är mer värda än andra.
- Vissa människor har sådana egenskaper att de aldrig borde ha fått komma till världen.(2)

Vilka dessa egenskaper än var så har de varit föremål för intensiv forskning där svenska vetenskapsmän intagit en tätposition.

Rasismen föder fördomar, rädsla och förakt som ofta riktar sig mot främmande folkslag. Detta har alltid funnits. Men det är först i mitten av 1800-talet som dessa fördomar får en mera organiserad och skenvetenskaplig motivering. Den förste pionjären heter Robert Knox. Hans bok *The races of man*. A fragment från 1850, visar rasismen i själva födelseögonblicket. Efter en trög inledning svängde opinionen markant. Vändpunkten kom i och med publiceringen av Darwins berömda bok *Arternas uppkomst* 1859. Snöbollen hade satts i rörelse. I vetenskapliga kretsar började man tvivla på människans särart. Antropologiska sällskap var inte sena att "betona negerens nära släktskap med apan". I ett brev till en vän uttryckte Darwin själv tanken att ett slags naturligt urval också skulle pågå mellan människoraser, där de mindre intellektuella raserna blir utrotade. Francis Galton, kusin till Darwin, hade redan 1865 varnat för civilisationens undergång, om inte människans arvs massa förbättrades. De människor som inte består de ärftlighetsmässiga proven bör förhindras att föra sina anlag vidare menade Galton. Under senare hälften av 1800-talet utvecklas Galtons lärosatser till en fullfjädrad akademisk disciplin och myntar begreppet eugenik. Snöbollseffekten var i full gång. Debatter om de lägre rasernas utdöende kunde nu föras i vetenskapliga sällskap.

I vårt eget land omkring mitten av 1800 – talet, närmare bestämt 1840 introducerade Anders Retzius något som kom att kallas för skallindex. Han var en internationellt berömd person för sin forskning inom den fysiska antropologin (studier över människorasens historia och sammansättning). Resultatet av hans forskning var en klassificering av kranier i två grupper, dolikocefala (långskalliga) och brakycefala (kortskalliga). Enligt hans teorier var de dolikocefala aggressiva, företagsamma och strävade alltid framåt, medan de brakycefala var

konservativa och drogs till familjeliv, enligt Retzius. Den förra gruppen representerades av bl a svenskar och andra nordeuropéer medan den senare representerades av de slaviska folken. Han lade ner stor tid och kraft på att finna ett samband mellan kroppsliga egenskaper och t ex politiska karaktärsdrag, detta misslyckas han dock med. Metoden användes dock senare av hans son Gustav när han i början av 1900 - talet gjorde sina skallmätningar på 45 000 värnpliktiga. Detta var Sveriges början till inblandningen i forskningen om olika rasers rätt att existera.

En annan berömd person inom detta område var de Gobineau en fransman som under en period var stationerad i Sverige. de Gobineau ansåg bl a att den judiska "rasen" var det största hotet mot den civiliserade världen. 1853 utgav han de två första volymerna av sin *Essai sur l'inégalité des races humaines*, där han utvecklade en sammanhängande filosofi om de olika "raserna". Men om hans idéer fick något fotfäste i Sverige är osäkert. Däremot var darwinismen och socialdarwinismen allmän, liksom tysk inspirerad antisemitism och kriminalpsykologiska teorier som var hämtade från den italienska skolan som hade grundats på Cesare Lombrosos teorier. Lombroso ansåg att ärftlig degeneration var orsaken till kriminalitet.

Den svenske folkbildaren Anton Nyström är inte sen att snappa upp och föra ut de senaste rönen. Han skriver i sin vitt spridda bok "Allmän kulturhistoria" (omkring år 1890) *"att tre gånger så många negrer som fransmän har liten hjärna och att kvinnor, barn och fattiga människor på landsbygden har mindre hjärnvolymer än manlig medelklass.vildar och barbarer till en viss grad likna de lägst stående bland landtalmogen"*. (3) Det var inte bara hudfärgen och andra fysiska kännetecken som var utslagsgivande utan också sociala faktorer fanns med i bilden. För ett land med en vit och relativt homogen befolkning var detta en ny infallsvinkel. Kring sekelskiftet får rasfrågor allt större utrymme även bland svenska akademiker. Botanikern Bengt Lidfors, professor i Lund, är bara en av många naturvetare som väver samman biologisk teori med spekulationer och fördomar i rasfrågor. Men den person som kanske mer än någon annan förknippats med svensk rasbiologi är medicinaren och psykiatrikern Herman Lundberg. Hans rasbiologi sammanfattas i Bosse Lindqvist bok, som följande satsar: *"Det föds för många barn till lågutbildade industriarbetare, judar, zigenare, tattare, sinnessjuka, sinnesslöa, asociala, sexuellt fixerade och kriminella människor. Dessa människors fortplantning måste begränsas. Svenska folket måste lära sig se till allmännyttan snarare än den personliga tillfredsställelsen, när det gäller att bilda familj."* (4)

3,1 Herman Lundborg

Den som kom att betyda mest för svensk inblandning i rasbiologin är en värmlänning född i Väse 1868. Hans namn var Herman Lundborg. Efter många år av studier både inom medicin och psykologi, ändrar han sin inriktning till rasbiologi och ärftlighetsforskning. Varför detta skedde vet ingen. Han har dock under 1890 tagit avstånd från den traditionella religionen och lär ha räknats till gruppen naturvetenskapliga fritänkarna. Hans stora intresse för ärftliga sjukdomar förde honom ut i Europa. Sin avhandling skrev han om en ärftlig sjukdom på Listerlandet i Blekinge, som hade förgreningar till Estland. 1913 kom slutrapporten. Sannolikt är det den till omfånget största svenska medicinska avhandlingen någonsin, omfattande över 700 sidor med en vikt av 6,5 kilo. Den väckte också stor uppmärksamhet såväl i Sverige som utomlands. Den fick Svenska läkaresällskapets pris och erkändes allmänt som en framflyttning av den moderna medicinens gränser. Han hade lyckats klargöra sjukdomsbilden

och nedärvingen för en synnerligen ovanlig och dödlig form av epilepsi och skapat ett mönster för hur liknande sjukdomsundersökningar kunde bedrivas progressiv degeneration, dvs. omvandlas genom olika släktled fram till slutstadiet, och hur den utvecklas enligt Mendels lagar för recessivt nedärvande. (Johann Mendel var munk och kallades för broder Gregor Mendel, 1822–84, österrikisk ärftlighetsforskare. Han var augustinmunk och lärare, från 1868 abbot i ett kloster i Brunn i Mähren i dåvarande Österrike-Ungern, nuvarande Tjeckien. Han experiment med nedärvingen av blommfärger och andra egenskaper hos främst ärter och upptäckte de lagbundenheter ("Mendels lagar") som gav upphov till den genetiska vetenskapen och som var dess viktigaste grundval fram till den molekylära genetikens genombrott på 1950-talet. (5)

Lundborg syftade inte bara till inomvetenskapliga resultat. Med sin Listerundersökning ville han också ge argument för rashygieniska strävanden. Den undersökta slakten uppvisade en skrämmande mängd kriminellt belastade, alkoholister och prostituerade. Undersökningen bevisade inavelns faror. Enligt Lundborg var det en svår villfarelse att tro, att människan kan fly de biologiska lagar hon lyder under. Han började förespråka en förnuftig befolkningspolitik baserad på osjälviska nationella ideal. I dessa vetenskapens senaste landvinningar fann han stöd för en i grunden konservativ samhällssyn med det gamla bonde-Sverige som förebild. Gång på gång återkom Listerundersökningen i den propaganda Lundborg engagerade sig i för att främja rashygienens sak och som från 1910 genom Svenska sällskapet för rashygien hade sin egen organisation. En sådan forskning, menade Lundborg, visade om något rasbiologins samhälleliga nytta och denna vetenskaps frälsande uppgift i en tid av accelererad dekadens. 1918 startade han "folkupplysningen" där han reste Sverige runt och höll föreläsning om rasbiologi och visade upp rasfotografier.

3,2 Statens institut för rasbiologi

I olika yttranden från 1912 och framåt återkom Lundborg till betydelsen av ett särskilt forskningsinstitut med en rådgivande uppgift. I och med krigsslutet 1918 och behovet av en allmän social upprustning fick hans tankegångar ny aktualitet. 1919 genomfördes en uppmärksammas svensk folktypsutställning, som vandrade runt till flera städer och skapade goodwill för saken. Tanken på ett institut föll. Flera svenskar fortsatte att driva saken vidare bl.a. Hjalmar Branting och de liberala bröderna Staff.(6) 1920 lades det fram en motion i de båda kamrarna med en yrkan på en utredning för möjligheterna att grunda ett rasbiologiskt institut. Hjalmar Branting skrev själv under motionen tillsammans med högerns Arvid Lindman. Man ansåg att ett sådant institut skulle kunna fungera som ett skydd mot inre fiender. Vilka fiender var det då man avsåg? Jo, de som var defekta, asociala, abnorma och brottsliga människor.

För att illustrera tidens böjningsmönster citeras här Arthur Lindman, sedermera socialdemokratisk kyrko- och utbildningsminister, "Vi hava ju lyckan att äga en ras, som ännu är ganska oförstörd, en ras som är bärare av mycket höga och mycket goda egenskaper." (7) Ärendet togs upp till utskottsbehandling, där man var positiv till förslaget, och det gick även ut på remiss till universiteten, Medicinalstyrelsen, Karolinska institutet och kanslersämbetet. Alla var positiva förutom Karolinska institutet där några ansåg att något institut inte borde inrättas utan att Lundborg istället skulle få en egen professur. De som var positiva framhöll värdet av att man skulle kunna bevara den svenska folkstammen, medan de som var negativa

till förslaget framhöll de ekonomiska svårigheterna som landet brottades med. Det var alltså inga ideologiska argument som framfördes mot förslaget.

Bild 2

Delar av Rasbiologiska institutets första medarbetarstab: Stina Dahlberg, Gunnar Dahlberg, okänd, Herman Lundborg, Wilhelm Kraus, Ella Heckscher. (Rasbiologiska institutets samlingar, UUB)

1921 röstades ett förslag om ett statens institut för rasbiologi igenom i riksdagen och 1922 inledde institutet sin verksamhet. Institutet personal bestod av Lundborg som chef (med professors namn) också av en statistiker, en genealog, en antropolog och några biträden. Utrymme för tidigare planerade tjänster i kriminologi och experimentell genetik gavs emellertid inte. Sverige blir först i världen med att skänka denna pseudovetenskap ett officiellt erkännande.

Lundborg och många andra intellektuella oroadde sig för de ”dåliga” arvsanlagen som höll på att förstöra den nordeuropeiska ”folkstammen”. Man ansåg att det naturliga urvalet var satt ur spel på grund av sociala förändringar i samhället. Industrialiseringen var en av dessa orsaker, den gav jobb och inflytande åt ett bredare lager av befolkningen. Detta resulterade i att fler av samhällets oönskade överlevde. Lundborg kallade dem för nationens ”slaggprodukter” Vilka var då dessa? Det var fattiga och arbetslösa, ensamma mödrar, utslagna, anarkister, tattare, homosexuella och utvecklingsstörda.

Det som bekymrade dem mest var att samhällets privilegierades födelsetal gick ned mera än hos de fattiga. Man ansåg att de privilegierade hade fått fler arvsanlag för intelligens och handlingskraft än de socialt sämre lottade individerna. Man frågade sig vad man skulle kunna göra åt detta. Rashygienikerna menade att personer med ”goda” anlag borde uppmuntras att skaffa barn medan de med ”sämre” anlag skulle avrådas eller rent av hindras. Det fanns ännu inga vetenskapliga belägg för detta påstående, utan man hämtade stöd för dessa tankar bland framgång inom växt och djurförädlingen. Experiment med sädeslag och kor fungerade till synes utmärkt, med höjda produktionssiffror som följd. Varför inte försöka med samma teknik på människor då? Bondeförbundet och socialdemokraterna kämpade för att lagstiftningen skulle ändras så att oönskade människor skulle hindras från att skaffa barn. Den första steriliseringsutredningen tillsattes år 1929.

3,3 Rasbiologin ändrar ansikte.

Institutet för rasbiologisk forskning börjar under 1930-talet tappa mark. Detta berodde mycket på Lundborgs personlighet. Han kom på kant med pressen vilka i sin tur gjorde allt för att misskreditera honom. Till slut avgår han under protester. Som ny chef för institutet väljs 1936 Gunnar Dahlberg. Detta innebar att institutet till viss del ändrar inriktning. Från att ha ägnat sig mestadels åt antropologi och ärftliga medicinska studier går man mer över till att inrikta sig på humangenetik (läran om människans gener) hur människan präglas av folksjukdomar. Dahlberg såg till befolkningsproblematiken och dess ”degenererande” inslag som ett problem som måste lösas. Detta var början till den Svenska steriliseringspolitiken.

Forskningsprogrammet vid institutet ändrades 1932 Dahlberg föreslog att man skulle studera bl.a. blinda, vanförda och sinnessjuka hur dessa klarade sig i samhället. Man borde också studera ärftliga sjukdomar och koppla dem till frågan om livslängdens ärftlighet. Styrelsen var inte enig med Dahlberg men gick ändå med på förslaget. Dahlberg höll en allmänt mildare uppfattning än styrelsen och trodde inte att en steriliseringslag skulle ha någon inverkan på en allmän folkförbättring. Styrelsen beslutade dock mot Dahlbergs vilja en instiftande av en särskild avdelning som skulle fortsätta att undersöka möjligheterna för steriliseringstvång.

3.4 Steriliseringspolitik.

Den Svenska inställningen var inte unik på något sätt. Den var bara en del av en internationell trend. Det fanns ett internationellt rasbiologiskt sällskap som höll möten om hur man skulle kunna skapa en övermänniska. En av dess ordförande var t.ex. Winston Churchill. 1932 hölls en världskongress i New York och där deltog inte bara Herman Lundborg utan också välkända namn som Kellogg, Harriman och Roosevelt. Till ordförande valdes Ernst Rüdin, vilket var den man som senare kom att leda Hitlers steriliseringsprojekt

Man hävdar ofta att det var först efter andra världskrigets facit som opinionen mot att tvångssterilering och idéerna om folkmord på hela folkgrupper uppstod. Det fanns åtminstone en bland de Svenska riksdagsmännen som förstod hur farliga dessa idéer kunde bli. Det var socialdemokraten Carl Lindhagen. Även om han inte ensam tordes rösta emot sitt eget parti i frågan, lade han in en protest till förslaget:

Citat från Carl Lindhagens tal i första kammaren den 1 juni 1922:(8)

”Ni vill lösa ett socialt missförhållande med våld, sa han. Ni kommer inte att stanna här, ni kommer att gå vidare och sterilisera även andra sjuklingar. Och sedan? Vad skall hindra er från att till slut döda dem?”

En av hans partikollegor försökte få honom att ta reson, det var Alfred Petrén. Han menade att lagförslaget var något nytt och bra speciellt ur ekonomisk synvinkel. Han vädjade till Lindhagens ekonomiska sinne: - det är dyrt för samhället att försörja de ”sinnesslöas” avkomma. Petrén var mycket radikal i sitt tänkande, och hade redan tidigare övervägt möjligheten att avliva förståndshandikappade barn, men där funnit ett praktiskt hinder. Dessa ”hjälpösa individer” hade dock föräldrar som tyckte om dem. (7). Detta visar en del av hur den Svenska riksdagens sinnelag var när det gällde dessa frågor. Ingen protesterade över Petréns uttalande.

Det tog riksdagen fem år att ta ställning till förslaget, som då återvisades. Förslaget var för liberalt, medgav bara frivillig sterilisering av rättskapabla personer och på medicinsk grund bara. Socialstyrelsen ville gå mycket längre, de ville ha en möjlighet att sterilisera socialt avvikande: "det finnes fall där individensandel så uppenbart gör honom oduglig och ovärdig att fylla faderskapets eller moderskapets plikter, att samhället inte kan i passivitet tolerera, att han prokreerar sig".(9) 1932 blir Schlyter justitieminister, Gustav Möller socialminister. Dessa två tillsammans med Petrén var de ivrigaste ledarmötena för att få igenom en ny lag. En ny motion läggs nu av Alfred Petrén som leder till snabbutredning; ur direktivet: "Omvårdnaden av de svaga och hjälpösa i samhället hade alltmera utvecklats och fördjupats. Från denna omvårdnad vore steget inte långt till åtgärder i syfte att förebygga födelsen av individer, vilka, enligt vad med säkerhet kunde förutses, måste bli till en börda för sig själv och andra." Hitler har just tagit makten i Tyskland och genom dekret (26 maj 1933) beordrat tvångssterilisering av utvecklingsstörda. Men det hindrar inte Karl Schlyter att anmoda sin

utredare (Ragnar Bergendal hette han) att i Hamburg inhämta det senaste från steriliseringsfronten. Den svenska lagen tas med acklamation och träder i kraft 1935. Några tunga juristinvändningar hörs inte längre. Lagen kommer att skärpas väsentligt 1941.

3,5 Den Svenska steriliseringslagen.

Steriliseringslagen: 1/1 1935.

Lagen tillät steriliseringar utan samtycke, vid "sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten" om personen var *varaktigt* oförmögen till samtycke, om personen var oförmögen att handha vårdnaden om sina barn (social indikation) eller om risk fanns för ärftlig överföring av sinnessjukdom eller sinnesslöhet (eugenisk indikation).

Men många ansåg efter ett tag att den antagna lagen inte uppfyllde förhoppningarna, en lag som utökade möjligheterna att sterilisera undermåliga individer var önskvärd.

Steriliseringslagen: 1941.

Den nya lagen skilde sig åt mot den föregående på flera sätt. För det första utökades nu den eugeniska indikationen till att inkludera de som man kunde anta skulle överföra svårartad sjukdomen eller svårt lyte till sina barn. För det andra ingick nu i den sociala indikationen också "asocialt levnadssätt". För det tredje krävdes inte längre att personen var oförmögen att ta hand om sina barn, med den nya lagen räckte det med att han eller hon var "uppenbart olämplig" för detta, en inte obetydlig utökning. För det fjärde ingick medicinskt motiverad sterilisering av kvinnor i lagen. För det femte försvann kravet på *varaktigt* oförmögenhet till samtycke.

3,6. Paret Myrdal

Det var inte bara inom den Svenska regeringen som man förordnade en utrensning av "önskade individer". Författarparet Gunnar och Alva Myrdal arbetade hårt för att få igenom 1935 år lag. De skrev böcker om samhällets utslagna och ansågs vara befolkningsexperter. Deras böcker hade en stor betydelse när det gällde den allmänna diskussionen. Så här resonerar paret i boken:

"Problemet gäller, som här flera gånger framhävts, alla de icke fullt toppvärdiga individer, som under moderna förhållanden har svårt att klara sin existens, denna tiondel eller rentav femtedel av befolkningen, som riskerar att gå under i den hårda konkurrenskampen. Vid behandlingen av detta större problem ha vi att minnas, vad redan tidigare starkt understrukits, nämligen att den tekniska utvecklingen och den därmed likriktade samhälleliga organisationen oavbrutet tenderar att stegra intelligens- och karaktärskraven." (10)

De ansåg att minst en tiondel av befolkningen hotades av utslagning på grund av en ärftligt betingad underlägsenhet. Detta skulle leda till ett kaos i samhället om det inte förebyggdes.

Ofta var Gunnar Myrdal föreläsare på olika möten, här är ett citat från 1935:

"Vad gäller kvalitetsfrågans arvsbiologiska sida finns det i själva verket fullständig enighet om nyttan av arvshygieniska åtgärder ... För min del är jag t.ex. beredd att godtaga en betydligt hårdare steriliseringslagstiftning och är även beredd att understödja alla förnuftigt upplagda förslag av positiv eugenisk art." (Dvs. rasbiologiska tvångsåtgärder) (11)

Författarparet Myrdal var djupt engagerade i dessa frågor. De anlätade ofta av den Svenska regeringen som sakkunniga i befolkningsproblem. I sin bok "Kris i befolkningsfrågan" rekommenderar och förordar de att ett ganska skoningslöst steriliseringsförfarande används. Man kan också vid behov använda sig av våld vilket skall syfta till en utsovring av höggradigt livsodugliga individer. De menade att man måste tillämpa så stäng lagstiftning som möjligt för att svensk ekonomi skulle gynnas genom att antalet "intelligentdefekta" hemmen minskades.

3.7. Hur tillämpades lagarna?

Man kan dela in steriliseringsperioden i två perioder, från 1935 – 1941 steriliserades ca.3200 personer och från 1941 – 1975 är siffran betydligt högre med ca 60000 steriliseringar. Det intressanta här är att 90 % av dessa var gjorda på kvinnor. Hur många av dessa som kom till under tvång är omöjligt att få fram. Men hur såg indikationerna ut som de använde för att rättfärdiga ingreppen? Här nedan beskriver jag i korthet hur de såg ut:

1. Eugenisk indikation:

Under begreppet hamnar alla de som var till för en rashygienisk förbättring. Den tillämpades i första hand på psykiskt utvecklingsstörda, mest för att minimera risken för ärftlig överföring av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. För att kunna genomföra ingreppet användes ofta övertalning som medel. Ett alternativ var att kräva en sterilisering för att patienten skulle få skrivas ut från en anstalt. Här räckte det oftast med en benämning som svagt begåvad.

2. Social indikation:

Användes med en viss begränsning under 1941 års lag. Dessa ingrepp var bara någon procent av det totala antalet. De som innefattades av detta begrepp var tattare, zigenare eller andra som inte passade in i ramen av hur en god medborgare skulle leva och uppföra sig. Däremot var det desto fler som hamnade under nästa kategori. Före 1941 års lag användes denna praxis även på sådana "undermåliga individer" som var varaktigt oförmögen att ta hand om sina avkommor. Efter 1941 räckte det att de var "uppenbart olämpliga".

3. Medicinsk indikation:

Denna fanns endast i 1941 års lag. Här gällde det sterilisering av kvinnor om det innebar fara för deras liv eller hälsa, även om denna ohälsa kom utav att det var mannens bristande försörjningsförmåga som var orsaken. Som medicinska underlag kunde man också använda begrepp som ofta återkommer i beskrivning på flickor t.ex. "kavat, kokett eller hysterisk. När man beskrev pojkar låter det så här, "opålitliga, förljugna eller busaktiga". Dessa begreppssfärer användes i båda lagarna. När det gäller steriliseringslagarnas användning, kan man säga att tillämpningen skedde ofta med subjektivitet och fördomar mot det som var annorlunda. Det var inte ovanligt att i en ansökan hitta referenser till uttryck som "ansiktsuttrycket ointelligent".

Från att ursprungligen varit ett rasistiskt projekt blev tvångssteriliseringen under 40-talet ett ekonomiskt instrument, och betraktades som en förutsättning för att genomföra välfärdsreformer.

3,8. Vad händer under andra världskriget?

Fram till krigsutbrottet 1937 är det inte många som protesterar mot dessa ingrepp. Inte heller reageras det mot det Tyska rashygieniska tänkandet, snarare tvärt om. Nazister föreläser vid rasbiologiska institutet i Uppsala och används allmänt som sakkunniga medarbetare. Så sent som 1938 vill man inte ta avstånd från Nürnberglagarna (antisemitiska tyska lagar, som utfärdades i Nürnberg 1935. Endast tyskar och andra "arier" skulle kunna få tyskt medborgarskap, äktenskap mellan judar och "tyskblodiga" personer straffbelades och vissa lagar stadgades för "halv-" och "kvarstjudar". Lagarna var ett led i det systematiska utträngande av judarna från det tyska samhället som så småningom ledde till förintelse) Man tyckte förstås att Tyskarna gick lite för långt, men nöjde sig med att hänvisa till lagarna med ett "brett ogillande".

1942 kommer den första rapporten ut om förintelsen. Nu tycker man att det borde ha blivit en reaktion, men senare samma år beordrar statssekreteraren i Stockholms Socialstyrelse (vilket inte var någon mindre än Tage Erlander) att "verkställa inventering av tattare och zigenare, som finns inom riket". Beslutet tas i regeringen och signeras av socialminister Gustav Möller. Man kan ju fråga sig vad syftet var med en sådan registrering, detta framgår inte av regeringsbeslutet. Om man då läser Tage Erlanders beslutunderlag, som man förövrigt hittar under benämningen "Tattarfrågor" hos Socialstyrelsen daterat den 28 juni 1937 kan man läsa detta:

Man står här inför ett specifikt rasproblem, där ett för oss till kynne och läggning och därur framspringande livsföring främmande folk-element icke med fördel låter sig förena med vår egen ras. - - - Styrelsen är - - - ej övertygad, att samhällsåtgärder, som ledde till, att dessa för oss främmande raselement närmare assimilerades, i längden skulle vara till gagn. Man löpte - - - risken att de för oss främmande, konstitutiva lynnesdragen skulle leva kvar hos kommande, i det yttre assimilerade generationer och ge upphov till ett från vårt samhällsliv divergerande levnadssätt - - - Det kan ifrågasättas, om inte - i skyddssyfte - kraftigare medel äro motiverade, givetvis i den mån de äro förenliga med humanitetens bud. I sådant hänseende synas steriliseringsåtgärder kunna övervägas i de fall, där vederbörande äro oförmögna att ens elementärt fylla faders- eller moderskapets plikter, sådana dessa te sig enligt svensk åskådning.(12)

Registreringen tar fart och pågår i åtta år innan den är klar. När rasbiologerna är färdiga med sina mätningar blir resultatet att "tattarna dessvärre är etniska svenskar". Socialstyrelsen vägrar att erkänna resultatet. De fortsätter att använda ord som blandras och tattarblod långt in på femtitalet. Kriget är slut och koncentrationslägren öppnas och innebörden av "undermåliga raser" visas öppet..... Året är 1945, det är det året Sverige slår nytt rekord i tvångssterilisering med 1747 operationer. Året där på blir ännu "bättre" ur rasrenings synpunkt man är nu uppe i 1847 operationer. Kulmen kommer 1948 då antalet når rekordhöjder med 2264 personer det året, vilket betyder sex stycken om dan året om.

I slutet av 1949 infördes under protester det allmänna barnbidraget, detta visade sig innebära att antalet personer som steriliserades sjönk. Många var protesterna och inte verkar det som någon tagit lärdom av vad som hände under kriget. Det mest skrämmande är att det inte var slutet för denna vidriga behandling, utan det kunde fortsätta ännu i många år.

3,9. Rasbiologi efter kriget.

När man läser och forskar i ämnet rasbiologi slutar de flesta böcker och rapporter med 1940-talets slut. Därför får man en falsk bild av, om man nu skall kunna kalla det för slutet av rasbiologin i Sverige. Man bör i stället fråga sig vad hände sedan? Under 50 och 60 talet blev det en debatt om riktigheten att fortsätta användandet av ordet rasbiologiska institutet. Det var inte fråga om att rasbiologin i sig själv var ifrågasatt, utan om det inte var dags att ändra namnet på grund av att det hade en ”dålig” klang. På detta vis får professorn i rasbiologi Jan-Arvid Böök en ny titel, han blev nu professor i medicinsk genetik. Vad händer då med institutet, jo det inordnas under Uppsala universitet och blir en egen avdelning för medicinsk genetik. Där arbetet fortfarande i dag går sin gilla gång. Nu visserligen med modernare metoder och nya förtecken, idag använder den arvshygieniska tillämpning hjälp av fosterdiagnostik. Med denna teknik kan man tidigt under en graviditet se om fostret är en ”undermålig individ”. Oavsett om det idag anses som en medicinsk framgång eller ej, är motiven de samma som de tidigare rashygieniska begreppen, att ta bort de oönskade. (13)

Betyder detta att drömmen om att förbättra människan är borta? Troligen kan man istället säga att forskningen har kommit in i ett mera realistiskt skede. Forskare överallt ute i världen håller på att försöka knäcka den mänskliga genetiska koden. Man har hittat gener som styr vissa ärftliga sjukdomar, men än så länge har man inte hittat någon enda gen som har ansvar för den mentala hälsan. Många forskare bedriver idag ett intensiv sökande efter de gener som har ett samband med t.ex. homosexualitet, alkoholism, kriminalitet och intelligens. Detta är ju ungefär samma mänskliga beteenden som rashygienikerna försökte komma åt. Troligt är att förr eller senare kommer någon att finna ett samband. Hur ställer vi oss då? Kommer det att betyda att vi ställs inför samma farliga utveckling som under 20 och 30 talet? Redan idag utvecklar etablerade forskare oroväckande tankar. Ta t.ex. forskaren Tomas Eriksson vid Göteborgs universitet (även rättsläkare på Skogomeanstalten), han föreslår att personer skall kunna tas i fängsligt försvar redan innan våldshandlingen har hänt. Han är övertygad om att grova brottslingar styrs av en speciell gen. När den genen hittas föreslår han att bärare av genen bör tas om hand för sitt eget bästa. Och enligt honom bör de inte heller ha tillåtelse att skaffa barn.

3,10 Från 50-talet och framåt.

Under 60 och 70-talet utökad Sverige sin inblandning när det gällde befolkningsfrågan till att ”hjälpa” 3:dje världens länder. Tiden hade sprungit från bruket av idéerna här hemma, och även den etiska frågan av användandet hade börjat att ifrågasättas. Nu överfördes de istället till så kallade ”bistandsprojekt”. Det var en svensk som var först med att starta ett sådant projekt. Hans namn var Hannes Hyrenius. Målet var att ge bistånd i form av befolkningsbegränsade åtgärder. Resultatet blev det Svenska Ceylon-projektet, som pågick mellan 1950-1965, då tog Ceylons regering själva över det hela. Formellt sett leddes projektet av SIDA och det inriktade sig på att sprida p-piller och kondomer men även till att få en stor del av befolkningen att sterilisera sig. Nu handlade det inte längre om att begränsa den vita världens befolkning utan en stor satsningen gjordes för att befolknings - ”kontrollera” u-länderna. Under den här tiden fanns det ett stort stöd för den här formen av hjälp. FN var det organet som spred idéerna om befolkningshjälpen, bakom sig hade de storföretag som Ford och Rockefeller stiftelserna. Många av de inblandade parterna var anhängare till den beryktade Rom-klubben. Ett internationellt forum för framtidsstudier, bestående av

vetenskapsmän och politiker. Rom-klubben har bl.a. publicerat den uppmärksammade rapporten "Tillväxtens gränser" från 1972. Idéerna bakom Rom-klubben var rent rasistiska och baserades på de Malthusianistiska termerna att: befolkningen alltid tenderar att öka snabbare än försörjningsmedlen, dvs. jordbruksproduktionen. De arbetande klasserna är därför dömda till ett liv på svältgränsen för såvitt de inte utövar sträng sexuell avhållsamhet. Hanne Hedenius var en av dess ledande anhängare. Under andra världskriget skriver han en bok som är ett inlägg i steriliseringsdebatten. I boken varnar han för faran som det svenska rasrena folket stod inför när det gällde rasblandningen: "Det framhålles, icke utan skäl, att det svenska folkets rasegenskaper äro goda och särskilda åtgärder borde därför vara onödiga. Detta hindrar likväl icke, att genom invandring av främmande element, men även på grund av företeelser inom befolkningen så småningom en mindre önskvärd förskjutning av rasegenskaperna kan äga rum". Han ger i boken ett exempel på detta: "Har man blott en gång klart för sig, att en viss grupp av människor (till exempel en tattersläkt) på grund av arvsanlag är mindervärdig eller skadlig ur raslig och social synpunkt, är det av betydelse, att dessa individer hindras från att fortplanta sig. Genom att hindra de ur samhällets synpunkt sämre individerna från att föröka sig kan man sålunda förbättra arvsmassan hos vårt folk och därigenom förbättra dess prestationsförmåga och höja det enskilda och sociala välståndet". Om judarna menade han i samma bok "att biologiska, kulturella och religiösa förhållanden helt enkelt lägga hinder i vägen för judarnas assimilering" i Sverige. Detta skrev han vid en tid då judarna skickades till koncentrationsläger i Tyskland!(14).

Så sent som 1994 arrangerar FN i Kairo en internationell befolkningskonferens som än en gång har mottot att hjälpa u-länderna med deras överbefolkningsproblem. De människor som höll i denna konferens är samma maktelit och samma personer som en gång i tiden stödde den nazistiska rasbiologiska utrotningspolitiken och även samma som under 50 och 60-talet startade kampanjen kring överbefolkning. Detta visar att rashygieniska tankar aldrig har försvunnit, inte ens hos respekterade röster i forskarvärlden. Även i våra dagar intar vi en ledande position och den stämpeln lär vi inte kunna tvätta bort när en ledamot av vetenskapliga akademien, genetikern Marianne Rasmusson påstår att intelligens och personlighet till stor del styrs av mera "värdefulla gener". Högutbildade "välartade" personer har värdefullare gener och vi måste "värna" om vår arvs massa.

3,11 Steriliseringsutredningen.

När debatten startade 1997 om dem som drabbades av steriliseringslagarna under tiden 1934 – 1975 tillsattes en steriliseringsutredning(se bilaga.1). Utredarna uppmanades av regeringen att ge upprättelse till alla de som drabbades och att staten skulle erkänna sin skuld till dessa personers lidande. Man ville komma fram till en skälig ersättning till dem som steriliserades under direkt eller indirekt tvång. I denna kategori hamnar de som inte skrivit på ansökan om sterilisering men ändå steriliserats.

- De som var omyndiga
- De som tvingats sterilisera sig vid en abort
- De som blivit tvingade på grund av otillbörlig påverkan.

Vad regeringen inte tänkte på när de tillsatte denna utredning var att kriterierna kunde användas på ett helt annat sätt än vad utredarna tänkt sig. Med stöd av dessa kriterier kan miljontals människor i u-länderna kräva ersättning från den svenska staten, eftersom Sverige

från 1950-talet haft som officiell biståndspolitik att sterilisera u-ländernas befolkningar, ofta med tvång. Det antal människor som fått sina liv förstörda av denna politik uppgår till miljoner. Alla är berättigade till ersättning, förutsatt naturligtvis att utredare och politiker anser att alla är lika inför lagen (15).

Det tar fram till i Januari år 2000 innan Socialutskottet är färdigt med sitt betänkande (se bilaga: 2) och då gäller det bara steriliseringar gjorda i Sverige mellan 35 – 75. För att stävja debatten gör man ett allmänt utskick av ett brev där det görs en kort redogörelse för steriliseringsfrågan bl.a. beträffande hur många som steriliserades samt vikten av att i vida kretsar sprida Steriliseringsutredningens slutsatser och överväganden. Ett syfte med brevet är att väcka frågor kring företeelser som vi i dag uppfattar som självklara och inte reagerar mot, men som en kommande generation kommer att uppfatta som oetiska. Brevet sluter an till den diskussion om etiska principer som Steriliseringsutredningen för i sitt slutbetänkande.

Artikel i Expressen den 28 April 2000.

Socialminister Lars Engqvist och vice statsminister Lena Hjelm-Wallén ber i en artikel resandefolket, eller den grupp som under lång tid kallades "tattare", om ursäkt för den förföljelse och de myndighetsövergrepp som gruppen blivit utsatt för i Sverige. Bland annat pekade man i artikeln på omständigheten att personer som pekades ut som "tattare" var överrepresenterade bland de 63 000 steriliseringar som skedde i Sverige under tiden 1935–1975.

4. Egna tankar och funderingar.

Diskussion.

Under arbetets gång har det dykt upp en hel del funderingar. Den främsta har väl varit hur ett sådant beteende har kunnat sopas under mattan. Det är nog inte konstigt att dagens attityd till allt främmande är som den är, när alla försöker att förtränga att vi alla har en del i ansvaret över vad som händer. Här pratar jag i dåtid, det beror på att vi tydligen inte har lärt oss något av tidigare misstag eftersom tankeidéerna fortsätter. De kanske inte är lika men grundar sig på samma problembas. Varför kan man då fråga sig har det varit så viktigt att förtiga denna händelse? Varför inte ta till sig och lära av de misstag som begåtts? Kan det vara så att kunskapen om vår egen delaktighet håller på att försvinna? När vi i dagens samhälle ser rasistiskt inspirerade våldsdåd låter det som om det var ett nytt fenomen. Har vi invaggats i en falsk säkerhet att just vi skulle vara förskonade från vad resten utav världen inte är. Om det är så, vilka är de då som tagit sig friheten att bestämma att just jag inte får veta hela sanningen.

Kan det vara så att ämnet i sig själv är ett problem. Är vi ett land som allmänt har en rasistisk tradition? Vi vet ju att många av våra politiker under andra världskriget inte protesterade mot Hitlers framfart. Eller är det bara så att vi kan godkänna andras kultur om vi kan utvinna egna fördelar genom att de kommer hit? Detta påstående känns tydligt igen på våra första större invandrargrupper som kom hit av ekonomisk art. När vi behövde arbetskraft integrerades de i samhället så snabbt att idéerna om olikheterna aldrig hann få fäste. Vi får ju inte glömma bort att det var vi som behövde dem, inte tvärt om. Det är först när invandrargrupperna börjar komma hit som humanitära hjälpgrupper som vi bygger upp rasistiskt tänkande. Då blir de en grupp som vi inte har någon nytta av därför blir integrerings viljan lägre. Detta är en skrämmande tanke, men tyvärr en realistisk sådan. Eftersom vi inte fått den möjligheten att lära från tidigare misstag, uppstår det allt för ofta samma elitiska människosyn som tidigare. Vi är ju bättre än alla andra, hur ofta hörs inte det argumentet i dagens samhälle. Vi i I-länderna och dom andra i U-länderna. Allt med en underton av att de är sämre på ett eller annat vis.

Under min undersökning stötte jag på en av de frågor som dök upp under 1997 års debatt. Det var frågan om huruvida fosterdiagnostik var en medicinsk framgång eller en metod att fortsätta eliminera oönskade individer. Vilka likheter finns det mellan maktens och vetenskapens rätt att avgöra vad som är värdefullt liv och dagens fosterdiagnostik och humangenetik? Detta var en fråga som ruskade omkring mig rejält. Min första reaktion blev därför "naturligtvis är det en medicinsk framgång, tänk på alla små barn som slipper lida". Sedan slog mig tanken att detta var ju det instrument som alla önskade sig i början av 1900-talet när de ville eliminera sådana som inte ansågs ha rätt att leva. Jag läste en artikel om Christian Munthe, Fil.dr. i praktisk filosofi, han har studerat fosterdiagnostikens eventuella kopplingar till den tidigare steriliseringspolitiken och funnit att fosterdiagnostiken när den infördes på 70-talet motiverades med samma argument som steriliseringspolitiken (16). Vi ser även i dagens samhälle hur det används för att fastställa t.ex. att fostret är av "rätt" kön. Undermåliga foster aborteras ständigt. På flera håll i landet pågår forskningsprojekt på temat ELSA (etiska, legala och sociala aspekter av modern genteknik) som skall bidra till att man får en större förståelsen om vilka värderingar som skall styra och bör styra, såväl dagens som framtidens möjligheter att välja och välja bort människor och egenskaper. Här gäller det att rätt människor med rätt idéer kommer till tals. För frågan om vad som är rätt och vad som är fel är omöjlig att svara på. Man känner sig bara beklämd över hur lite det egentligen behövs för att en bra ide skall gå fel

5. Läromedels analys.

Under detta arbetets gång har jag varit i kontakt med en vanlig svensk gymnasieskola från en liten ort i mellan Sverige. En skola som har ett ordinärt gymnasium, komvux, industri och vård gymnasium. Man skulle kunna säga att det tillhör inte de allra minsta men ej heller de största. Där har jag tagit del av dels lärare och läromedelsutbudet. Det är utifrån detta som jag sedan försöker mig på att visa vad som finns ute troligen lite varstans i vårt land. Alla elever har ju inte privilegiet att gå i en skola i storstaden där oftast resurserna är störst. Jag kommer inte att namnge skolan och den ort den ligger på utav den orsaken att jag inte tycker att kritiken är berättigande. Det är inte den lokala skolans fel att vidareutbildning och materialtillgången är bristfällig. En annan anledning är att personalen på skolan ställde upp till hundra procent för att just jag skulle få fram material för att kunna slutföra det här arbetet. Därför vill jag inte lägga skulden på dem för de gör bara så gott de kan med de resurser som finns till förfogande. Tyvärr är det så att valet av läromedel styrs av ett antal faktorer där kommunens och skolans ekonomiska ramar är de viktigaste. Valet av läromedel görs i andra hand för att garantera att undervisningen är i linje med kunskapsplanens mål. Först i tredje hand kommer läromedlets innehåll. Självt har jag privilegiet att inte behöva bry mig om den ekonomiska biten av läromedlet. Men jag har ändå utgått från vad jag hittade på den tidigare gymnasieskolan. Vikten ligger ju i att en lärare kan bedöma ett läromedels kvalitet, detta för att kunna välja det eller dem som passar elever och undervisningssituationen bäst. Ett bra sätt att se till varje lärobok är att gå igenom en kontrollista på varje boks innehåll, ett enkelt sätt att kontrollera och dela på det som är bra och dåligt:

Kontrollista för läromedelsanalys.

- Vilken idé bygger läromedlet på?
(Konstruktivism, dialogpedagogik, undervisningsteknologi.
- Följer läromedlet den gällande kursplanen?
(Ger den eleven insikt i ämnets historiska utveckling ..., ges eleven möjlighet att upptäcka estetiska värden ..., tillfredställelse och glädje, tilltro till det egna lärandet..?)
- Vilka tankeformer avses eleverna använda i de olika avsnitten? Görs detta klart för lärare och elever?
- Vad händer om en elev är sjuk? Kan t ex en förälder med hjälp av läromedlet hjälpa sitt barn?
- Hjälper lärarhandledningen läraren att fatta beslut vad gäller ovanstående punkter?

Efter att man sedan har gått igenom dessa frågor finns det alltid ett grundläggande mönster som man som lärare vill och bör särskilt aktualisera. Innehåller böckerna det som anses vara nödvändigt för att eleverna skall få de rätta förkunskaperna och är de tillräckligt förberedda på alla olikheter som samhället står för idag. Detta visar sig strax vara ett skrämmande eftersatt kapitel. Eftersom mitt arbete handlar om rastänkande har jag utgått i min analys från hur mycket av detta finns med i våra läroböcker. Rasism över huvud taget, ett ämne som är av stor vikt i dag när vi lever i ett samhälle som till mycket utgörs av okunskap om andra människors sätt att leva. Våra skolor innehåller mer och mer en blandning av olika folkgrupper och utan förståelse för varandra kan vi aldrig komma till insikt med "rasproblemen". Vad står det då i våra läroböcker?

<p align="center">Religion a och b 2000</p> <p>Av Birgitta Thulin och Sten Elm Utgf. Interskol Utg.år 2001</p>	<p>Innehåller inget om rasbiologi eller rasism. Koncentrerar sig på livsfrågor i allmänhet. Etiska och moraliska problemsituationer.</p>
<p align="center">Tio frågor om livet</p> <p>Av Boel Westerberg och Bengt Linner Utgf. Natur och kultur Utg.år 1997</p>	<p>Innehåller temakapitel om vardagliga frågor specialiserade på ungdomsfrågor. Mycket lite om rasism bara några rader. Inget om rasbiologi.</p>
<p align="center">Religion och sånt</p> <p>Av Börje Ring Utgf. Almqvist och Wiksell Utg.år 2000</p>	<p>Utgår från centrala begrepp inom etik och religion, baserad på att ge kunskap om människans sätt att tänka och handla. Innehåller inget om rasbiologi eller rasism.</p>
<p align="center">Livets kurs</p> <p>Av Ola Björilin Utgf. Bonniers Utg.år 1996</p>	<p>En bok om livsåskådning i vår tid. En grundtanke med boken är att visa på likheter mellan religioner och människor. Innehåller inget om rasbiologi eller rasism.</p>
<p align="center">Religion, religion, religion</p> <p>Av Birgitta Thulin och Sten Elm Utgf. Interskol Utg.år 1995</p>	<p>En bok som är skraddarsydd för det begränsade timantal som anslås i läroplan. Påstår sig vara till för mer förståelse mellan folkgrupper. Boken innehåller flera rasistiska uttryck och nästan bara uteslutande sensationsbilder. Innehåller en tredjedels sida med rasism och inget om rasbiologi.</p>
<p align="center">Religionskunskap för gymnasiet</p> <p>Av Lars-Göran Alm Utgf. Natur och kultur Utg.år 1998</p>	<p>Boken har en religionsfenomenologisk karaktär som skall leda till ett jämförande perspektiv. Halva boken tar upp religion kontra samhälle. Innehåller inget om rasbiologi eller rasism.</p>
<p align="center">Söka Svar, religionskunskap.</p> <p>Av Leif Eriksson, Malin Mattsson, Uriel Hedengren. Utgf. Almqvist och Wiksell Utg.år 2000</p>	<p>Pratar mycket om etik och moral. Har i vissa uttalanden rent rasistiska drag som t.ex. ”Judarna har alltid varit ett förföljt folk, bla bla bla. Innehåller inget om rasbiologi eller rasism.</p>
<p align="center">Religion A2000</p> <p>Av Birgitta Thulin och Sten Elm Utgf. Interskol Utg.år 2000</p>	<p>En bok som är uppbyggd på problemsituationer. Mycket realistiska sådana. Här tas också en del av rasbiologin upp ur svensk medverkan, det är steriliseringarna under 30 talet som finns med sid.158. Även rasism och dess problem är invävda i texten lite var stans.</p>

Boken ”Tre religioner i vår tid”

Av Per Eklund och Stig Eklund

Utgf. Ekelunds förlag

Utg.år 2000

Den här boken är den enda av alla de jag tittat på som har tagit upp begreppet rasbiologi. Man tar även upp minoritetsgrupper och deras situation under 1900-talet. Däremot så kan man ifrågasätta på vilket vis de tar upp ämnet.

Så här står det i boken på sidan 51-52.

.....Adolf Hitler använder sig b.la av denna bok i sina antijudiska kampanjer

Rasbiologi

En annan orsak till den ökade antisemitismen var att rasbiologin under 1800-talet blev en populär vetenskap. Rasbiologerna menade att det fanns en arisk ras som var överlägsen alla andra människoraser. Den ariska rasen främsta form var den germanska. Den sämsta rasen var den semitiska rasen, som i sin sämsta form representerades av Judarna. Rasbiologiska tankar i kombination med myter om det Judiska världsherraväldet började att användas i allt flera politiska sammanhang.

Förintelsen

I Tyskland grundade Adolf Hitler 1920 det Tyska Nationalsocialistiska Arbetarpartiet NSDAP.....

I denna bok har de lagt in Rasbiologin mitt i en historiebereskrivning av Hitler. Detta kan bara betyda en sak i betraktarens öga och det är att det var något som Tyskarna hade för sig under andra världskriget. Hur skall eleverna någonsin få lärdom om vårt eget deltagande när man aldrig finner något i läromedlen. Hur skall vi som lärare kunna förebygga rasistiska tendenser i våra skolor om vi inte kan ta fram exempel på hur lätt gjort det är att tro på idéer som leder till diskriminering. Varje elev har rätt till att få så mycket kunskap att han själv kan identifiera sina egna värderingar. Detta gör vi inte genom att tuga ihjäl problemen. En sak framgår klart och tydligt att det kan inte finnas många i skolan som använder sig av LPF 94 för i den står det klart och tydligt om skolans värdegrund och uppgift. (Se bilaga 3). Är ämnet fortfarande för känsligt att ta upp även fastän debatten varit i gång sedan 1997? Visst tar det en tid innan det slår igenom i läromedlen, men böckerna som utkommit i år borde väl ändå ha varit annorlunda än de tidiga 90-tals böckerna? För oss som är blivande lärare vilar ett självklart ansvar att se till att framtidens ungdom lär mer om människors likhet, och att vi alla tillhör samma art. Till sist vill jag ta med ett utdrag från Dalai Lamas bok ”Etik för ett nytt millennium” Här visar han på att kunskap om livet inte behöver vara så svårt som vi ofta gör det till:

"Medkänslan är en av de egenskaper som främst skänker livet mening. Den är källan till all lycka och glädje, och den grundlägger ett gott hjärta, det hjärta som agerar utifrån en önskan att hjälpa andra. Genom vänlighet, genom tillgivenhet, genom sanning och genom rättvisa mot andra gagnar vi oss själva. Detta är inte något man behöver väva komplicerade teorier omkring. Det handlar om sunt förnuft. Det går inte att förneka att det lönar sig att hysa omsorg om andra. Det går inte att förneka att vår egen lycka är oupplösligt förbunden med andras lycka. Det går inte att förneka att vi själva lider om samhället lider. Inte heller går det att förneka att ju mer våra hjärtan och sinnen är påverkade av illvilja, desto olyckligare blir vi. Sålunda kan vi avfärda allt annat: religion, ideologi, all vedertagen visdom. Men vi kan inte undkomma det faktum att kärlek och medkänsla är något nödvändigt."

Nothänvisning

- (1) = ”Utrota varenda jävel” av Sven Lindqvist
Bokförlaget Bonniers, utg.år 1992.
- (2) = ”Förädlade svenskar” av Bosse Lindqvist, Sidan 23.
Bokförlaget Alfabet, utg.år 1991.
- (3) = Som ovan, Sidan 39.
- (4) = som ovan, Sidan 52.
- (5) = Uppslagsverket Compact – 99
- (6) = Mikael Wideéns B- uppsats vid Lunds universitet 1998:
”Genetikens påverkan på rasbiologin mellan 1936 – 58
- (7) = ”Rasren i välfärden” av Maciej Zaremba från 1997.
Reportage i DN 97 08 20
- (8) = Utdrag ur Lindhagens tal i första kammaren 1 juni 1922.
- (9) = Utdrag ur riksdagsförklaringen om sterilisering 1927.
- (10) = ”Kris i befolkningsfrågan” av Gunnar och Alva Myrdal utg.år 1934.
- (11) = Citat hämtat från Kyrkomötets tidning ”Vårt Folks Framtid” 1935.
- (12) = Utdrag ur Socialstyrelsens beslutsunderlag gällande registrering av tattare
från 28 juni 1937. Utdraget tas också upp i = ”Rasren i välfärden” av Maciej
Zaremba från 1997. Reportage i DN 97 08 20
- (13) = ”Förädlade svenskar” av Bosse Lindqvist Sidan 167.
Bokförlaget Alfabet utg.år 1991.
- (14) = Utdrag ut Hyrenius bok taget från en artikel ur tidningen Ny Solidaritet
nr.11 – 1993.
- (15) = Tidningen Ny Solidaritet nr. 2, 1999.
- (16) = Artikel ur DN från 1997 den 3 sept. av Cristian Munthe ”Ju dummare
desto mera lönsam.

Bildförklaring:

Bild 1. = "En friskare anda går genom tiden." I folkhemmets tidevarv trodde man sig kunna skapa A-människor, men inte bara genom rätt diet. Bild ur "Mjökpropagandan" (1937).

Bild 2. = ” Delar av Rasbiologiska institutets första medarbetarstab: Stina Dahlberg, Gunnar Dahlberg, okänd, Herman Lundborg, Wilhelm Krauss, Ella Heckscher,

Båda bilderna är hämtade från Rasbiologiska institutets samlingar. UUB.

Bilagor:

Bilaga 1:

Interpellation 1998/99:203 av Per Landgren (kd) till socialministern om rasbiologi och rashygien

Bilaga 2:

Socialutskottets betänkande 2000/01:SoU14,
Redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935-1975.

Bilaga 3:

Läroplan för de frivilliga skolformerna, LPF 94

Källförteckning

Litteratur:

Broberg, Gunnar och Tydén Mattias, (1991) *Oönskad i Folkhemmet*. Gidlunds

Lindqvist, S., (1992) *Utrota varenda jävel*. Bonniers

Lindqvist, B., (1991) *Förädlade svenskar*. Alfabeta

Myrdal, Gunnar och Alva, (1934) *Kris i befolkningsfrågan*

Artiklar:

Hyrenius. (1993) *Ny Solidaritet*. Nr:11

Kyrkomötets tidning, (1935) Vårt Folks Framtid.

Munthe, Cristian. (1997) Ju dummare desto lönsammare. *Dagens Nyheter*.

Tidningen Ny Solidaritet. nr. 2, 1999.

Zaremba, Maciej.(1997) Rasren i välfärden. *Dagens Nyheter*, 20 aug 1997

Muntliga källor:

Anonym

Andra källor:

Uppslagsverket Compact – 99

Utdrag ur Lindhagens tal i första kammaren 1 juni 1922.

Utdrag ur riksdagsförklaringen om sterilisering 1927.

Utdrag ur Socialstyrelsens beslutsunderlag gällande registrering av tattare från 28 juni 1937.

Använda internet adresser:

www.student.nada.kth.se/~d95-nwahttp://www.student.nada.kth.se/~d95-nwaHem.
www.dn.se/Dnet/articles26400-26499/26417/ras.html

[Hem](#) [Interpellationer](#)

Interpellation

Interpellation 1998/99:203 av *Per Landgren* (kd) till socialministern om rasbiologi och rashygien

Avslöjandet om Vipeholms rixsanstalt nyligen i massmedier, steriliseringsdebatten under hösten 1997, lobotomiverksamhet och ofrivillig kariesforskning har lett till en offentlig rannsakan av människosyn och människovärde under "folkhemstidens" Sverige. En ständigt återkommande faktor i de olika avslöjandena är det relativa människovärdet. På Vipeholm tycks alla patienter begåvats med diagnosen "idioti", och en grupp bedömdes enligt DN den 20 februari 1999 som "biologiskt sett lägre stående än flertalet djurarter". Steriliseringslagstiftningen var till för att "värna" den "svenska arvsmassan" och kariesforskning utfördes på patienter utan informerat samtycke.

Rasbiologi och rashygien kan inte längre ses som isolerade företeelser i det tredje riket eller i länder som praktiserat apartheid. Även Sverige hade uppenbarligen del i en för oss främmande människosyn. Hur kunde det komma sig? Hur växte denna farliga människosyn fram? I vilka kretsar vann den gehör och växte sig stark? Finns det nu någon forskning, praxis eller tendens i vårt samhälle, som liknar gårdagens rashygien? Om så är fallet, hur kan vi förhindra en liknande utveckling i vår tid?

Vid förra sekelskiftet betecknade rasbiologi den vetenskap som handlade om ärftlighet hos människan. Under mitten av 1900-talet fokuserades inom samma vetenskap människorasernas ärftliga förhållanden till varandra. Rashygien å sin sida var den tillämpande delen av rasbiologin. Det som då betraktades som vetenskap betraktas nu som rasism.

För den humanbiologiska forskningen under första hälften av vårt sekel ansågs det lika självklart med rasförädling bland människor som bland djur. Liksom zoologer och botaniker arbetade med rasförädling inom djur- och växtrikena, anammade och utvecklade läkarna människans rasbiologi. Tillämpning på människan var ett krav från eugenikens grundare Francis Galton, vilket även upprepades av svenska biologer. Rasbiologi och rashygien var integrerade delar inom naturvetenskapen, och som vetenskaplig disciplin blev rasbiologin en viktig länk i det moderna upplysnings- och samhällsprojektet. Rasbiologin ingick i för- och mellankrigstidens intellektuella diskurs och överskred partigränserna. Redan under andra hälften av 1800-talet, men än mer efter genetikens genombrott i början av 1900-talet fanns en av naturvetenskapen legitimerad jordmån för social-genetiska utopier. Tvångssterilisering blev en metod, abort på eugeniska indikationer en annan, internering en tredje, äktenskapsförbud en fjärde, förbud mot rasblandning en femte, immigrationsförbud en sjätte, eutanasi-program en sjunde och massavrättningar betraktades i Tyskland som "die Endlösung". Länder tillämpade olika metoder i jämförbara rasförädlingsprojekt.

Väsentliga delar av rasbiologin och framför allt den tillämpande rashygien visar tydligt i ett historiskt perspektiv att den vetenskapliga diskursen är subjektiv och full av värderingar. De kränkande metoderna inom rashygien visar inte på pseudovetenskaplig verksamhet, utan på en vetenskap som förlorat sina etiska ramar. Köldexperiment på fångar eller forskning på t.ex. tvillingar i tyska koncentrationsläger likt den av massmedier beskrivna kariesforskningen på Vipeholm visar att forskning, som i sig kan vara användbar, kan utföras samtidigt som grundläggande mänskliga fri- och rättigheter kränks. Vägen till kunskap är inte alltid god. Vetenskap är inte alltid moraliskt rättfärdig. Kunskapssökande kan välja oetiska vägar.

Bilaga 1

"Wir stehen nicht allein!" kunde den tyska propagandan utropa om sin steriliseringslagstiftning på 30-talet och hänvisa till länder som USA, Danmark, Norge, Sverige, Finland, Ungern, England, Schweiz, Polen, Litauen, Lettland och Japan. På 1920-talet hade förintelse av ovärdigt liv föreslagits av de två inflytelserika tyska vetenskapsmännen, psykiatern Alfred Hoche och juristen Karl Binding i den betydelsefulla skriften *Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens* (Leipzig, 1920). De människor som föreslogs till förintelse var de "ohjälpligt förlorade" (unrettbar Verlorenen) och de "obotligt svagsinta", (unheilbar Blödsinnigen).

Docenten i psykiatri, Herman Lundborg, som under sin tid förestod det statliga rasbiologiska institutet i Uppsala, hävdade att den hotande "degenerationen" av folkets arvsubstans borde leda till skärpta arvshygieniska metoder. Lundborg skrev i boken *Rasbiologi och rashygien* (Stockholm, 1914) att ett folks existens står på spel om det "låter skadliga moment inverka och fräta på arvsmassan". Första världskriget med förlusten av miljontals unga män hade på kontinenten ytterligare skärpt känslan av att rashygien var en ödesfråga.

Av senare års tysk och svensk forskning visas övertygande att det aktiva dödandet i Tyskland var en uttänkt lösning på vetenskapliga/medicinska problem innan nationalsocialisterna fick makten genom demokratiska val. Även efter andra världskriget har den politiska användningen av genetiken varit ett viktigt tema för genetiker. Vid Darwinjubileet 1959 talade nobelpristagaren Hermann Muller om att styra den mänskliga evolutionen. Han fruktade ett biologiskt humangenetiskt förfall, en genetisk apokalyps, en mänsklighetens cul-de-sac, och pläderade för en reproduktionsmoral med ansvar för avkommans genetiska utrustning. Tillsammans med Julian Huxley, som också talade vid jubileet, anklagades han för genetisk perfektionism på människovärdets bekostnad. Muller väckte också tanken på en spermabank. Nobelpristagaren Joshua Lederberg har hävdats att en förbättring av den mänskliga intelligensen är det viktigaste målet för en världsomspännande eugenisk politik. Vid Stockholmssymposiet 1969 för nobelpristagare presenterade Lederberg åter sin vision om människans perfektion under rubriken, Orthobiosis. Listan skulle kunna göras längre.

En slutsats som rimligen kan dras av genetikens tvivelaktiga idéhistoria är att det vi brukar kalla för "vetenskap" bär ett stort ansvar för den kränkande rashygien under tidigare decennier. Rasbiologin var en del av dåtidens etablerade vetenskap. Rashygien menades vara den tillämpliga delen av humangenetikens forskningsresultat. Såväl rasbiologi som rashygien var dessutom transnationell. Dessa båda sidor av ärftlighetsläran ingick i den vetenskapliga diskursen oavsett landsgränserna. En starkt bidragande orsak till att så många och framstående läkare och vetenskapsmän framför allt i Tyskland men även i andra länder lärer sig med de nazistiska folkmördarna torde ha varit att den dåvarande vetenskapen rasbiologi gav en vetenskaplig legitimitet åt rashygien.

Vikten av en historisk bakgrund kan inte överskattas. Därför har regeringen tillsatt en kommitté 1997 för att utreda "tillkomsten och tillämpningen av den steriliseringslagstiftning som gällde fram till 1 januari 1976". Därför har också mina frågor försetts med en utförlig bakgrund. Vad kan vi då lära av detta kapitel i modern europeisk historia? Det förefaller uppenbart att viktiga etiska avgöranden såväl inom den medicinska professionen som inom politiken, innebar ett radikalt brott mot den judisk/kristna och humanistiska människosynen, alla människors lika värde och människolivets principiella okränkbarhet. Interpellationen avser att bidra till en genomlysning av de viktiga historiska sammanhang vi bör ha kännedom om i dag när vi utreder och fattar beslut i aktuella frågor.

Mot bakgrund av ovanstående resonemang:

Vilka åtgärder avser socialministern vidta för att stärka människovärdet och bidra till att debatten om människovärdet lyfts fram i Sverige?

Vilka åtgärder avser socialministern vidta för att kompensera den skada som orsakats svaga grupper genom de kränkningar av människovärdet som skett i Sverige, bl.a. vid Vipeholms riksanstalt?

Socialutskottets betänkande

2000/01:SoU14

Redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935-1975

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet regeringens skrivelse 2000/01:73 Redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935–1975 och regeringens åtgärder. Inga motioner har väckts med anledning av skrivelsen.

Utskottet föreslår att regeringens skrivelse inte skall föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Med hänvisning till den motivering som framförs under Utskottets överväganden föreslår utskottet att riksdagen fattar följande beslut:

Regeringens skrivelse

Riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Stockholm den 26 april 2001

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ingrid Burman (v), Chris Heister (m), Susanne Eberstein (s), Rinaldo Karlsson (s), Chatrine Pålsson (kd), Leif Carlson (m), Conny Öhman (s), Lars U Granberg (s), Elisebeht Markström (s), Rolf Olsson (v), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kenneth Johansson (c), Kerstin Heinemann (fp), Lars Elinderson (m), Kent Härstedt (s) och Lotta Nilsson-Hedström (mp).

Redogörelse för ärendet

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen lämnar regeringen en redogörelse för steriliseringsfrågan i Sverige åren 1935–1975 och de åtgärder regeringen har vidtagit med anledning av betänkanden lämnade av 1997 års steriliseringsutredning. En redogörelse lämnas för bakgrunden till och arbetet med den ekonomiska ersättningen till steriliserade i vissa fall. I detta sammanhang beskrivs erfarenheterna av Steriliseringsersättningsnämndens arbete. Vidare lämnas en redogörelse för slutsatserna av den historiska analysen i Steriliseringsutredningens slutbetänkande. I skrivelsen framhålls särskilt omfattningen av steriliseringarna, den politiska enigheten bakom 1934 och 1941 års steriliseringslagar, ansvaret för steriliseringarna samt frågan om hur liknande övergrepp som tvångssteriliseringarna kan förhindras i framtiden.

Avslutningsvis görs en redovisning för de åtgärder regeringen har vidtagit med anledning av utredningens slutbetänkande.

Utskottets överväganden

Regeringens skrivelse

Utskottets förslag i korthet

Utskottet föreslår att riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

Frågan om ersättning till steriliserade

I skrivelsen redogörs inledningsvis för Steriliseringsutredningens arbete. Steriliseringsutredningen lade den 26 januari 1999 fram delbetänkandet Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975, Ekonomisk ersättning (SOU 1999:2). I delbetänkandet övervägdes principerna för en gottgörelse av samhället till dem som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ. Vidare lämnade utredningen förslag till lagstiftning beträffande ersättning till personer som steriliserats samt förslag till på vilket sätt ärenden om ersättning skulle handläggas. I betänkandet lämnades även en kort historisk redogörelse för tillämpningen av de tidigare gällande steriliseringslagarna. Utredningen föreslog att ersättningen till personer som

Bilaga 2

steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ skulle utgå med 175 000 kr. Regeringen ställde sig i allt väsentligt bakom Steriliseringsutredningens förslag till ersättning, organisationsfrågor och övriga överväganden som redovisades i betänkandet. Den 18 mars 1999 överlämnade regeringen propositionen Ersättning av staten till steriliserade i vissa fall (prop. 1998/99:71) till riksdagen. Riksdagen antog propositionen den 19 maj 1999 (1998/99:SoU13, rskr. 1998/99:208).

Den 1 juli 1999 trädde lagen (1999:332) om ersättning till steriliserade i vissa fall (nedan kallad steriliseringsersättningslagen) i kraft. Genom lagen gavs således personer som steriliserats enligt lagen (1934:171) om sterilisering, lagen (1941:282) om sterilisering eller, före år 1976 med myndighets medverkan, utan stöd av lag, möjlighet att få rätt till ersättning. Lagen i sig är inte tidsbegränsad. Av lagens 6 § följer emellertid att en ansökan om ersättning skall ha kommit in till nämnden före utgången av juni månad 2001. Ansökningar som kommer in därefter skall avvisas av nämnden.

Regeringen redogör i skrivelsen för att en ny myndighet, som fick namnet Steriliseringsersättningsnämnden, inrättades för att bedöma ansökningar och besluta om ersättningar.

Av 2 § steriliseringsersättningslagen följer att den som steriliserats har rätt till ersättning om han eller hon

1. varken undertecknat ansökan om sterilisering eller skriftligen samtyckt till sterilisering,
2. vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering utfördes var omyndig eller underårig,
3. vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering utfördes var intagen på anstalt, vårdhem eller liknande institution,
4. steriliserats på grund av att han eller hon var diagnostiserad som sinnessjuk, sinnesslö eller epileptiker,
5. enligt uttryckligt myndighetskrav steriliserats för att få dispens att ingå äktenskap, för att få genomgå abort eller för att få mödrahjälp eller annat statligt eller kommunalt bidrag, eller
6. får antas ha samtyckt till steriliseringen på grund av att en myndighet har utövat otillbörlig påverkan eller varit försumlig.

Ersättningens storlek uppgår således till 175 000 kr (3 § steriliseringsersättningslagen). Det är frågan om ett schablonbelopp som är lika för alla. Ersättningen är vidare skattefri. Regeringen fann inte några skäl att differentiera ersättningen, t.ex. beroende på ålder eller kön. Beloppets storlek bedömdes som en väl avvägd symbolisk summa. Regeringen framhöll dock att den är väl medveten om att den ersättning som betalas ut inte kan ersätta den enskilde för det lidande som denne har fått utstå.

För den som fått ersättning med stöd av steriliseringsersättningslagen skall ersättningsbeloppet om 175 000 kr alltid undantas vid beräkningar av inkomstprövade socialförsäkringsförmåner och inkomstprövade kommunala bidrag och avgifter (jfr 3 a § steriliseringsersättningslagen). Beloppet skall alltid undantas vid sådana beräkningar, för resten av livet, oavsett om pengarna rent faktiskt finns kvar eller inte (prop. 1998/99:139, bet. 1999/2000:SoU3, rskr. 1999/2000:25).

Även personer som tidigare fått ersättning av regeringen eller sökt ersättning kan få sin sak prövad av Steriliseringsersättningsnämnden. Vid bifall avräknas ersättning som staten tidigare betalat ut på grund av steriliseringen från ersättningsbeloppet om 175 000 kr (se 3 § steriliseringsersättningslagen).

För att informera om den nya lagstiftningen samt om inrättandet av Steriliseringsersättningsnämnden vidtog regeringen ett antal informationsåtgärder. Under våren 1999 distribuerades en informationsfolder om den nya lagen till samtliga apotek, försäkringskass kontor, patientnämnder och vårdcentraler i landet. I foldern finns en särskild talong genom vilken ansökningsblanketter kan beställas. Foldern gjordes i två versioner, varav den ena på lätt svenska. Från den 27 maj 1999 och ett par veckor framåt sände Sveriges televisions "Anslagstavlan" information om steriliseringsersättningslagen, lämnade adress och telefonnummer till Steriliseringsersättningsnämnden samt uppgav var information kunde hämtas.

Steriliseringsersättningsnämndens arbete och organisation

Regeringen påtalar i skrivelsen att ordförande för Steriliseringsersättningsnämnden är Anita Werner, tillika generaldirektör för Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd

Bilaga 2

(HSAN). Som vice ordförande fungerar rådmann Leif Persson, tidigare sekreterare i Steriliseringsutredningen. Utöver en ordförande skall nämnden enligt 5 § steriliseringsersättningslagen bestå av ytterligare tre ledamöter, varav en gynekolog, en psykiater och en parlamentariker. Till de ordinarie ledamöterna finns personliga ersättare.

Antalet ärenden som inkommit till nämnden är betydligt fler än vad som först beräknades. I propositionen uppskattades att ersättningen till personer som blivit steriliserade skulle komma att omfatta 500–1000 personer. Kostnaderna för ersättning beräknades mot bakgrund av dessa siffror totalt komma att uppgå till 100–175 miljoner kronor. Emellertid framhölls i propositionen att uppskattningarna var behäftade med stor osäkerhet. I 1999 års ekonomiska vårproposition beslutades att sammanlagt 180 miljoner kronor skulle avsättas på statsbudgeten under perioden 1999–2001 för ersättning till steriliserade.

Antalet ansökningar om ersättning överstiger, som nämnts ovan, kraftigt de prognoser som gjordes av utredningen och i propositionen. Fram t.o.m. årsskiftet 2000–2001 hade 1 974 ärenden registrerats hos Steriliseringsersättningsnämnden, varav de allra flesta utgjordes av ansökningar om ersättning och ett mindre antal var av administrativ art. Bifallsfrekvensen det första året nämnden verkade uppgick till 89 %. Under år 2000 bifölls 78 % av ansökningarna. Bifallsprocenten har således blivit betydligt lägre vilket förklaras med att de enklast utredda bifallsärendena snabbast har blivit avgjorda. Den stora ärendestroomningen samt den höga bifallsfrekvensen har haft till följd att statens kostnader för ersättningen till steriliserade hitintills har uppgått till ca 250 miljoner kronor. På grund av det stora antalet ärenden ökades anslaget till Steriliseringsersättningsnämnden med drygt 101 miljoner kronor i tilläggsbudgeten år 2000, utöver ramanslaget för år 2000 om 90 miljoner kronor. Totalt beräknas kostnaderna för ersättningen till steriliserade samt nämndens verksamhet uppgå till ca 300 miljoner kronor.

Av de ansökningar som har prövats av nämnden fram t.o.m. oktober 2000 avsåg 75 % kvinnor och 25 % män.

Ansökan om ersättning skall, som nämnts ovan, göras till Steriliseringsersättningsnämnden före utgången av juni år 2001. Ansökningar som kommer in därefter kommer att avvisas av nämnden. Av propositionen följer emellertid att regeringen, även sedan steriliseringsersättningslagen har upphävts, har möjlighet att efter utredning bevilja ersättning av humanitära skäl även till den som begär ersättning senare enligt de grunder och med det belopp som fastställts utifrån regeringens förslag (prop. 1998/99:71 s. 28), dvs. den nu gällande lagen om ersättning. Regeringens avsikt är att använda samma bedömningsgrunder som Steriliseringsersättningsnämnden vid handläggningen av ersättningsärenden som eventuellt inkommer till regeringen efter det att ansökningstiden har gått ut eller efter det att steriliseringsersättningslagen har upphävts.

Steriliseringsutredningens slutbetänkande

Regeringen anger i skrivelsen att Steriliseringsutredningen den 28 mars 2000 överlämnade sitt slutbetänkande till regeringen, Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975 (SOU 2000:20). I betänkandet finns ett antal forskarrapporter som ingår som bilagor.

I april 2000 överlämnade utredningen rapporten Från politik till praktik, de svenska steriliseringslagarna 1935–1975 – rapport till 1997 års steriliseringsutredning (SOU 2000:22). Rapporten är författad av utredningens expert, fil.kand. Mattias Tydén. Rapportens tyngdpunkt ligger på den debatt som fördes i riksdagen och av de politiska partierna om steriliseringslagarna samt den praktiska tillämpningen hos myndigheter och på anstalter.

Slutbetänkandet med bifogade forskarrapporter utgör tillsammans med Mattias Tydéns rapport en omfattande historisk belysning och kartläggning av samhällets attityder och tillämpningen av 1934 och 1941 års steriliseringslag (1934:171 och 1941:282). I slutbetänkandet förs också en diskussion kring ansvaret avseende tillkomsten och tillämpningen av steriliseringslagarna ur juridisk, statsvetenskaplig och moralisk synvinkel. En belysning görs således av de politiska beslutsfattarnas, myndigheternas, forskarsamhällets och den medicinska professionens del i ansvarsfrågan. Utredningen för även en diskussion kring begrepp som tvång och etiska konflikter samt hur en upprepning av liknande övergrepp som steriliseringarna skall kunna undvikas i

Bilaga 2

framtiden.

Regeringens åtgärder med anledning av Steriliseringsutredningens slutbetänkande

I skrivelsen anføres att med anledning av utredningen av steriliseringsfrågan i Sverige och då främst Steriliseringsutredningens slutbetänkande skickade Socialdepartementet i december 2000 ut ett brev undertecknat av socialminister Lars Engqvist till sammanlagt 1 100 instanser för att informera om Steriliseringsutredningens slutsatser i slutbetänkandet. Till regeringens brev bifogades också Steriliseringsutredningens betänkande Steriliseringsfrågan i Sverige (SOU 2000:20). Till 400 adressater skickades dessutom den utförliga historiska rapporten Från politik till praktik, de svenska steriliseringslagarna 1935–1975 (SOU 2000:22).

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att skrivelsen, som inte föranlett någon motion, inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Läroplan för de frivilliga skolformerna

LPF 94

1 Skolans värdegrund och uppgifter

1.1 Grundläggande värden

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 och 9 §§).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmänsklighet

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlings-fientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och skyldighet att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Förtrogenhet med Sveriges kultur och historia samt det svenska språket skall befastas genom undervisningen i många av skolans ämnen. En trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Skolan skall bidra till att människor får en identitet som kan relateras till och innefatta inte bara det specifikt svenska utan också det nordiska, det europeiska och ytterst det globala.

Internationella kontakter, utbildningsutbyte med utlandet och praktik i andra länder skall främjas.

Saklighet och allsidighet

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Då värderingar redovisas, skall det alltid klart framgå vem det är som står för dem. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas (1 kap. 2 och 9 §§).

Normerna för likvärdigheten anges genom de riksgiltiga målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av olika anledningar har

Bilaga 3

svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla. Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter.

Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

Rättigheter och skyldigheter

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Elevernas möjligheter att utöva inflytande på undervisningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har.

1.2 Gemensamma uppgifter för de frivilliga skolformerna **Skolans huvuduppgifter**

Huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper. Utbildningen skall främja elevernas utveckling till ansvarsställande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet. All verksamhet i skolan skall bidra till elevernas allsidiga utveckling.

Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan skall förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver. Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna skall träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Inom gymnasieskolan och särvtaxerad skola skall eleverna tillägna sig ett alltmer undersökande sätt att tänka och arbeta.

Genom studierna skall eleverna skaffa sig en grund för livslångt lärande. Förändringar i arbetslivet, ny teknologi, internationaliseringen och miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. Eleverna skall i skolan få utveckla sin förmåga att ta initiativ och ansvar och att arbeta och lösa problem både självständigt och tillsammans med andra. Skolan skall utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens.

Utvecklingen i yrkeslivet innebär bl.a. att det behövs gränsöverskridanden mellan olika yrkesområden och att krav ställs på medvetenhet om såväl egen som andras kompetens. Detta ställer i sin tur krav på skolans arbetsformer och arbetsorganisation.

De etiska perspektiven är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Därför skall undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge en grund för och främja elevernas förmåga till personliga ställningstaganden.

Miljöperspektiv i undervisningen skall ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv i undervisningen är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang, för att skapa internationell solidaritet och för att förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakter över nations- och kulturgränser.

Kunskaper och lärande

Skolans uppdrag att förmedla kunskaper förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktig kunskap i dag och i framtiden och om hur kunskapsutveckling sker. Olika aspekter på kunskap är naturliga utgångspunkter i en sådan diskussion.

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta,

Bilaga 3

förståelse, färdighet och förtrogenhet - som förutsätter och samspelar med varandra. Undervisningen får inte ensidigt betona den ena eller den andra kunskapsformen.

Undervisningen skall ge ett historiskt perspektiv, som bl.a. låter eleverna utveckla beredskapen inför framtiden, förståelsen för kunskapers relativitet och förmågan till dynamiskt tänkande.

Elevernas kunskapsutveckling är beroende av om de får möjlighet att se samband. Skolan skall ge eleverna möjligheter att få överblick och sammanhang, vilket fordrar särskild uppmärksamhet i en kursutformad skola. Eleverna skall få möjlighet att reflektera över sina erfarenheter och tillämpa sina kunskaper.

Skolan kan inte själv förmedla alla de kunskaper som eleverna kommer att behöva. Det väsentliga är att skolan skapar de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Därvid skall skolan ta till vara de kunskaper och erfarenheter som finns i det omgivande samhället och som eleverna har från bl.a. arbetslivet. Den värld eleven möter i skolan och det arbete eleven deltar i skall förbereda för livet efter skolan.

Varje elev skall få stimulans att växa med uppgifterna och möjlighet att utvecklas efter sina förutsättningar. Varje elev skall möta respekt för sin person och sitt arbete. Eleverna skall bli medvetna om att nya kunskaper och insikter är förutsättningar för personlig utveckling. Detta skall syfta till att grundlägga en positiv inställning till lärande och att återskapa en sådan inställning hos elever med negativa skolerfarenheter. Skolan skall stärka elevernas tro på sig själva och ge dem framtidstro.

Den enskilda skolans utveckling

Skolan skall sträva efter flexibla lösningar för organisation, kursutbud och arbetsformer.

Samarbetet med den obligatoriska skolan och med universitet och högskolor skall utvecklas liksom samverkan mellan de frivilliga skolformerna. Skolan skall eftersträva ett bra samarbete med arbetslivet, vilket är viktigt för all gymnasial utbildning men av avgörande betydelse för den yrkesförberedande utbildningens kvalitet. När det gäller ungdomar skall skolan samverka med hemmen.

Skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål. För att en skola skall utvecklas måste den fortlöpande ifrågasätta sina undervisningsmål och arbetsformer, utvärdera sina resultat och pröva nya metoder.

1.3 Särskilda uppgifter och mål för olika skolformer

Utbildning för ungdomar

Uppgifter

Gymnasieskolan skall med den obligatoriska skolan som grund fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som förberedelse för yrkesverksamhet och studier vid universitet och högskolor m.m. och som förberedelse för vuxenlivet som samhällsmedborgare och ansvariga för sina egna liv.

Gymnasiesärskolan vänder sig till ungdomar som inte kan gå i gymnasieskolan därför att de är utvecklingsstörda och bygger på den obligatoriska särskolan. Gymnasiesärskolan skall utifrån varje elevs förutsättningar fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som en förberedelse för ett meningsfullt vuxenliv i arbete, boende och fritid (1 kap. 5 § skollagen).

Mål

Gymnasieskolan och **gymnasiesärskolan** syftar till att ungdomar skall genomgå en fullständig gymnasieutbildning. Utbildningen skall inom ramen för den utbildningsväg ungdomarna valt ge var och en möjlighet till en harmonisk och allsidig utveckling. De skall få en sådan grund för ett livslångt lärande att de har beredskap för den omställning som krävs när betingelser i arbetsliv och samhällsliv förändras.

Utbildning för vuxna

Uppgifter

Vuxenutbildningen i **komvux** och **statens skolor för vuxna** (SSV) skall, med elevernas tidigare utbildning och livserfarenhet som utgångspunkt, fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för deltagande i samhällslivet.

Bilaga 3

Komvux och SSV skall anordna utbildning såväl i enstaka ämnen som för kompetens som svarar mot fullständig grundskole- eller gymnasieutbildning eller påbyggnadsutbildning.

Särvux, som vänder sig till vuxna utvecklingsstörda, skall med elevernas tidigare utbildning och erfarenheter som utgångspunkt samt utifrån varje elevs förutsättningar fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som grund för deltagande i samhällsliv och yrkesliv (12 kap. 1 § skollagen).

Särvux skall anordna utbildning såväl för kompetens i enstaka ämnen som för fullständig kompetens motsvarande den som ges i den obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolans yrkesutbildning.

Mål

Vuxenutbildningen skall, med utgångspunkt i vad som föreskrivs i 1 kap. 9 § skollagen,

- överbrygga utbildningsklyftorna och därigenom verka för ökad jämlikhet och social rättvisa,
- öka elevernas förmåga att förstå, kritiskt granska och medverka i kulturellt, socialt och politiskt liv och därigenom bidra till det demokratiska samhällets utveckling,
- utbilda vuxna för varierande arbetsuppgifter, medverka till arbetslivets förändring och bidra till full sysselsättning och därigenom främja utveckling och framsteg i samhället och tillgodose de vuxnas individuella önskemål om vidgade studie- och utbildningsmöjligheter och ge dem tillfälle att komplettera ungdomsutbildningen.

Vuxna elevers kunskaper skall kompletteras endast i en sådan omfattning att de vid utbildningens slut har kunskaper av samma kvalitet som ungdomarna efter ungdomsutbildningen. Kunskapsmålen är desamma för ungdomar och vuxna, men kursernas innehåll, omfattning och tyngdpunkter behöver inte vara identiska.